

Spasimir Domaradzki
University of Warsaw, Poland
[s.domaradzki2@uw.edu.pl], <https://orcid.org/0000-0001-5794-6532>

Hristo Berov
Sofia University "St. Kliment Ohridski"
[berov@uni-sofia.bg], WSR ID: AAQ-4232-2020

The Three Seas Initiative in Bulgaria's Public Discourse¹

Abstract: *The "Three Seas" initiative is a relatively new attempt for closer integration and cooperation in the energy, transport and economic sectors of the countries of Central and Eastern Europe within the European Union. This type of cooperation aims to increase the competitiveness and connectivity of the involved countries, which in turn will strengthen the EU's resilience. Whereas, Bulgaria is a part of this initiative from its inception, there is little public debate on the initiative in the country. Even when the "Three Seas" initiative is discussed it rarely concentrates on the facts, activities, advantages and disadvantages. Instead, it is often wrongly associated with geopolitics, which consciously or not, shifts the attention away from the initiative's main goals and perspectives. Based on the analysis of the relevant materials in Bulgarian media, we take the opportunity to highlight the essence of the initiative, underline its distinctiveness when compared to other regional political concepts from the past, such as Intermarium, and challenge some of the myths and misinterpretations present in the Bulgarian public discourse.*

Keywords: "Three Seas Initiative"; Bulgaria; public opinion; delusions.

Спасимир Домарадски, Варшавски Университет, Полша
Христо Беров, СУ „Св. Климент Охридски“

Инициативата „Три морета“ в българския публичен дискурс

Членството в Европейския съюз и НАТО създава качествено нови условия за развитието на държавите от Централна и Източна

¹ Публикацията е финансирана със средства от държавния бюджет в рамките на програмата на Министъра на образованието и науката „Наука за обществото № NdS/543014/2022/2022 на стойност 1 500 000 зл., обща стойност на проекта 1 547 200 зл. и Център за изследване на инициативата „Три Морета“ към Института по политически науки на Полската академия на науките.

Европа (ЦИЕ). В първите години техен приоритет става подобряването на връзките с т.нар. „стара Европа“. След като до голяма степен тази цел е постигната, все по-наложителна става и по-голямата свързаност между държавите в региона, които вече не се конкурират за членството, а все повече се възприемат като партньори в ЕС. Интегрирането в ЕС, завършването на основните инфраструктурни проекти по оста Изток-Запад и единният пазар се превръщат в основа, върху която е поставена Инициативата „Три Морета“ (ИТМ).

Въпреки че от осем години България е част от тази инициатива, се оказва, обаче, че тя остава сравнително непозната за българската общественост и извън изследователския интерес, с някои малки изключения като Ф. У. Енгдал (Енгдал, 2018), Т. Кънчевски (Кънчевски, 2021), М. Кръстев (Кръстев, 2022), Ал. Тодоров (Тодоров, 2022). В публичното пространство преобладават сухите факти и текстове, които, съзнателно или не, представят една митологизирана и често изкривена представа за инициативата, разглеждана през призмата на глобалната геополитика.

С оглед многопластовото и многоцветно звучене на темата, на нейната актуалност и предвид състоянието на българската информационна среда, изследването на публичния дискурс в България по отношение на ИТМ е необходимост от изследователско и обществено значение. За целта се проведе проучване и критичен анализ на съдържанието на достъпни материали в електронни и класически медии от 2015 г. Очертаха се две основни необходимиости, свързани с концепцията и използваната терминология, а именно: 1. Необходимост от ясна дефиниция на Инициативата „Три Морета“ и 2. Необходимост от разграничаване на ИТМ от геополитическата концепция за Междуморието, която доста често изопачава аргументите, целите и приоритетите на новото начинание.

Структурата на изследователския труд представя разликите между концепцията за Междуморието (Интермариум) и Инициативата „Три Морета“ (понякога тривиализирана като Триморие), както и резултатите от проучване на отразяването на темата в българските медии. В публичното пространство Инициативата „Три Морета“ (или Триморието) доста често се съпоставя или дори се използва като синоним на Междуморието. Обяснението за това се крие във факта, че и двете концепции касаят земите между Бал-

тийско, Адриатическо и Черно Море. Този на пръв поглед безобиден нюанс се използва за акцентиране на т. нар. „геополитически“, а оттам анти-руски и алтернативно, анти-европейски характер на ИТМ. Поради тази причина, изходната точка на изследването е съпоставянето на двата термина Междуморието и Инициативата „Три Морета“. В следващата част са представени резултатите от изследването, след което са оборени част от митовете и са изяснени основните цели на ИТМ.

Междуморието

В полската политическа мисъл идеята за регионално сближаване и неговата консолидация не е нещо ново. Както пише Пиотр Чиеплуха „В основата си тази външнополитическа концепция обхваща разцвета на царуването на Ягелонската династията на тронове в Централна Европа, дипломатическата дейност на княз Адам Йежи Чарториски в изгнание и идеята за обща борба на народите от Първата полска република срещу руснаците по време на Януарското въстание през 1863 г.“ (Cieplucha, 2014, 41).

Може би най-известната от всички полски визии за регионално сближаване е свързваната с полския държавник Юзеф Пилсудски концепция за Междуморието, (Międzymorze). В неговата визия основната цел е създаването на федерация на държавите от Централна Европа за защита на тяхната суверенност от болшевиките и СССР в периода между Първата и Втората световна война. Според дефиницията на Пиотр Чиеплуха (Cieplucha, 2014, 41) „Междуморието“ е полска външнополитическа доктрина, която се характеризира със своята доброволност за сътрудничество на участващите държави, има дефанзивен характер, стреми се към обща защита на суверенността, както и на реализацията на общи интереси с широк характер на сътрудничеството въз основа на солидарността на държавите от Централна и Източна Европа. (Cieplucha, 2014, 39-40).

В своето изследване на федеративните концепции по време на втората Жечпосполита (1918–1939) Ян Писулински стига до извода, че, с малки изключения, тези идеи са доста мъгляви и им липсва конкретика. Липсва ясна организационна формула и дори не е ясно за каква форма на сътрудничество се говори: федерация, конфедерация или съюз на държави. Дори териториалният обхват на тези концепции е променлив. Повечето идеи се концентрират върху Литва и Беларус, и по-рядко Украйна, но се появяват също

така и идеи за „блок на народите“, съседни на Русия от Финландия до Украйна, та дори и към Югоизточна Европа (Pisuliński, 2021, 115). Това, което ги обединява, е нуждата от създаване на силен държавен организъм, който ще бъде в състояние да се противопостави на руския и немския империализъм (Pisuliński, 2021, 115). Целта на тези идеи е също така да се разрешат териториални спорове като тези за Вилнюс и Лвов, както и мнението, че малките държави, които се появяват в периферията на Русия, няма да са в състояние дълго да защитават своята независимост (Pisuliński, 2021, 115). Писулински смята също така, че това е един опит да се прикрие полският империализъм.

Независимо че по същество Междуморието се очертава като една интелектуална алтернатива на доминиращите политически процеси в Европа, Павел Ковал изброява стремежа за подписване на двустранни споразумения с държавите от региона, Аграрния съюз или идеята на Юзеф Бек за Трета Европа като примери за практически стремеж към реализацията на тази концепция в една динамична международна среда в междувоенния период (Kowal & Orzelska-Stączek, 2019, 21–28). Въпреки загубата на суверенитет след 1939 година в окупирана Полша (Kisielewski, 2006), а след това и по време на комунистическия режим, идеята за регионално сближение отново се появява в различни формати и визии, най-често като алтернатива на доминираната от СССР съществуваща политическа реалност. Опитвайки се да систематизира тези възпроизвеждащи се концепции, Павел Ковал дори говори за три Междумория в хронологическия диапазон между Първата световна война и края на Студената война, настоявайки те да бъдат разглеждани цялостно (Kowal & Orzelska-Stączek, 2019, 13–50). Така, освен споменатата идея, свързвана с Пилсудски, Ковал добавя идеята за полско-чехословашки съюз в периода 1941–1943, а през осемдесетте години идеите, които в опозиционните кръгове в Полша лансират издания като „Лагер“ (Obóz), АБЦ (Адриатическо, Балтийско и Черно море (ABC – Adriatyk, Bałtyk, Morze Czarne) и Нова Коалиция (Nowa Koalicja). От изброения от Ковал каталог, обаче, може да се стигне до заключението, че всяка полска инициатива от регионален характер е свързана с концептуалните рамки на Междуморието, както например Вишеградската група. Абстрахирайки се от споровете около опита за систематизация на Павел Ковал, в контекста на анализа на междувоенния период, той

стига до извода, че Междуморието „е низ от полски идеи за организицията на Централна Европа. Става въпрос не само за усиляване на полската позиция, но и за по-ефективно използване на ресурсите на региона, разделени преди това в рамките на няколко империи, но и включени в техните икономически структури, представляващи големи пазари (Kowal & Orzelska-Stączek, 2019, 28).

От тази изходна позиция става ясно, че появата на конкретна и набираща политическа динамика инициатива като Инициативата „Три Морета“ (ИТМ) създава предпоставки за развитието на различни интелектуални концепции, свързани с региона, още повече, че събитията в Украйна и последвалата окупация на Кримския полуостров от Русия през 2014 доведоха до завръщането на геополитиката като интерпретативен наратив на политическите процеси в региона. Както забелязва Анджей Войташак, в научните среди се появяват все повече публикации в търсене на формула за сътрудничество между страните от региона (Wojtaszak, 2022, 140). Тези публикации до голяма степен се концентрират на геополитическата парадигма, произхождаща от моментното състояние на отделните държави, и не толкова на стриктно придържане към основните принципи на хърватско-полската Инициатива „Три Морета“, още повече, че идеята за Междуморието като алтернативна визия за региона, точно поради своята анти-руска ориентация, привлече интелектуалния интерес и на ред украински учени (Kushnir, 2019; Kushnir, 2021; Nagel, 2022; Shevchenko, 2020, Wishart, 2018).

Въпреки че Интермариум е директен превод на Междуморието на латински, сред геополитическите ентусиасти в Полша има и такива, които поставят разделителна линия, свързвайки Интермариум с външни (американски) визии за региона (Bartosiak, 2014). Можем да предполагаме, че поне част от причината за този аргумент е издадената в САЩ през 2013 г. *Интермариум, Земята между Черно и Балтийско Море* на Марек Ян Ходакиевич (Chodakiewicz, 2013), в която той описателно дефинира Интермариум. В географски смисъл, за него територията на Интермариума обхваща земите на полско-литовското кралство (Жечпосполита) и земите, контролирани от него, които се простират на териториите на днешните балтийски републики Беларус, Украйна, части от Словакия и Молдова (Chodakiewicz, 2013, 6).

Ходакиевич вижда региона като специфичен със съжителство, сходство и сблъсък на много култури, и който исторически е бил отявлен защитник на западната цивилизация, независимо от

дългите периоди на чужда доминация (Chodakiewicz, 2013, 5). Интересна е в случая и неговата оценка за пагубните последствия от последните окупации в периода 1939–1990, които почти довеждат до унищожението на плуралистичния характер на Интермариума (Chodakiewicz, 2013, 5). За него Интермариум е еkleктичен и автономен аванпост на Запада, който по същество не е нито Изток, нито Запад, а съдържа елементи и от двете. Това е мястото, където Изтокът и Западът се срещат, влизат в интеракция, допълват се и понякога се сблъскват. Този опит прави Междуморието феномен (Chodakiewicz, 2013, 6). Това, което впечатлява в подхода на Ходакиевич, е, че той negliжира произхода и историческия контекст на концепцията в опит да ѝ придаде еднаква тежест спрямо Изтока и Запада, търсейки обяснение за това в историята на тази територия. Този подход е сходен с възприятието за региона на Тимоти Снайдер в неговата важна книга „Кървави поля“ от 2010 г. (Snyder, 2010).

Дотук можем да забележим поне част от интелектуалното богатство на концепцията за Междуморието, която позволява да се излезе от утвърдените норми на доминиращите наративи в и за Централна и Източна Европа. От друга страна, обаче, по този начин най-добре се вижда огромната разлика с ИТМ, която е ясна, ограничена и конкретна форма на политическо и икономическо сътрудничество между държави членки на ЕС. Дори и в бъдеще тази формула да еволюира и да допусне участието на държави от Западните Балкани или Източното партньорство, това ще бъде резултат от общо и съзнателно решение на страните участнички в ИТМ, и в синхрон с нормите и правилата, които ги обединяват в рамките на ЕС и НАТО.

Инициативата „Три Морета“

Първата среща, свързана с идеята за Инициативата „Три Морета“, се състои през есента на 2014 г. в кулоарите на Общото събрание на ООН в Ню Йорк. ИТМ е проект, инициран през 2015 г. като форум за сътрудничество между 12 държави: Австрия, България, Хърватия, Чехия, Естония, Литва, Латвия, Полша, Румъния, Словакия, Словения и Унгария. Страните членки на Инициативата „Три Морета“ заемат площ от 1 218 869 км² (27,8% от територията на ЕС), населена от 112 милиона жители (21,8% от населението на ЕС). Целите и нуждите, записани в декларацията от първата среща – в Дубровник през 2016 г., подчертават, че инициативата трябва

да е в полза на европейската интеграция, като същевременно „...разпознават нуждата от свързване на икономиките и инфраструктурата в Централна и Източна Европа по оста Север-Юг, с цел да бъде завършен общият европейски пазар, тъй като досега повечето усилия са били концентрирани върху оста Изток-Запад.“² Инициативата се концентрира върху „сътрудничеството в енергийния, транспортния и икономическия сектор, както и в дигиталната комуникация, с цел да повиши сигурността и конкурентността на ЦИЕ, което от своя страна ще усилва устойчивостта на ЕС.“ Декларацията от Дубровник определя „инициативата „Три морета“ като неформална платформа за осигуряване на политическа подкрепа и решителни действия по специфични трансгранични и макрорегионални проекти от стратегическо значение за страните“ в изброените по-горе сфери.³ Важно е да се отбележи, че в декларацията от Дубровник експлицитно се подчертава, че не се създават паралелни структури на съществуващите механизми за сътрудничество.⁴

Неслучайно, един от участниците в организацията на инициативата, Матеуш Гняздowski, в своя коментар относно политическите дискусии около срещата и декларацията от Дубровник пише: „Не се създава никакъв блок“ (Gniazdowski, 2017, 80). В този ред на мисли, целта е икономическата интеграция на държавите членки на ЕС и създаването на допълнителни импулси за модернизация. Това е политически патронат от страна на президентите на държавите участнички и надсекторно сътрудничество, което цели усилване на общия пазар, на връзките между държавите от нашия регион и по-бързото догонване в икономически план на старите държави от ЕС (Gniazdowski, 2017, 80).

В отговор на критиките към инициативата, тогавашният шеф на кабинета на президента на Полша – Кшищоф Шчерски, подчертава, че Инициативата „Три Морета“ е „инициатива за регионално сътрудничество в рамките на Европейския съюз. „[Инициатива] в рамките на държавите членки на ЕС, заедно с ЕС, използвайки ЕС,

² Dubrovnik Summit 2016, The Joint Statement On The Three Seas Initiative (The Dubrovnik Statement), <https://3seas.eu/about/past-summits/dubrovnik-summit-2016> текста на декларацията е достъпен на: https://media.voog.com/0000/0046/4166/files/DUBROVNIK_deklaratsioon_2016.pdf

³ Пак там.

⁴ Пак там.

неговите фондове, проекти за развитие, за да засилим регионалното сътрудничество, да свържем страните от нашия регион една с друга, да свържем нашия регион с всички други европейски държави по едно и също време“.⁵ ИТМ се стреми също така към усиляване на трансатлантическите връзки в тези области и предполага участието на външни инвеститори, които обаче, според декларацията от Талин, трябва да споделят основните политически ценности, които свързват участниците.

Инициативата „Три Морета“ постоянно еволюира. Доколкото основните принципи остават, те се надграждат с действия, които създават по-благоприятен климат за реализацията на нейните цели. През 2018 г., в Букурещ, се организира първият ИТМ бизнес форум. На следващата година, в Любляна, е добавено ефективното управление на водите и водните пътища, а през 2020 г., в Талин, са включени цифровите технологии. В софийската декларация е добавено предложението за въвеждането на формат *Дуо*, който да подпомага приемствеността между председателстващите държави.

Наред със софийската декларация, българската страна представя и своя визия, която *de facto* разширява концептуалната рамка на инициативата. България апелира „за по-гъвкав и прагматичен подход за отваряне на ИТМ на *ad hoc* основа за избрани проекти с добавена стойност, включващи стратегически партньори и страни със сходно мислене извън инициативата.“⁶ От гледна точка на България, инфраструктурният коридор „Север-Юг“ „може да бъде допълнително надграден с такива връзки с добавена стойност. Коридорът би бил непълен, без да се свърже с гръцките пристанища на Егейско море чрез модерна транспортна, енергийна и цифрова инфраструктура. Друга тема за размисъл в тази насока е изграждането на стратегическа връзка между коридора Север-Юг и Коридор VIII, който свързва българските черноморски пристанища с албанското адриатическо крайбрежие.“⁷

⁵ <https://www.prezydent.pl/kancelaria/aktywnosc-ministrow/minister-szczerski-inicjatywa-trojmorza-to-nowy-pomysl-na-zwiekszenie-jednosci-europejskiej-,10276>.

⁶ Three Seas Initiative in 2021: Bulgaria's Vision, <https://3seas.eu/about/bulgaria-s-vision>

⁷ Пак там.

Важен фактор в развитието на проекта е и включването на Гърция, която участва като гост на срещата в София.⁸

Началото на пълномасщабната руска агресия спрямо Украйна променя геополитическия контекст не само за ИТМ, но и за ЕС и НАТО. Спрямо държавите, желаещи да се присъединят, ЕС отстъпи от политиката си на стриктна условност. Украйна получи статут на кандидат за членство в ЕС, а страните участнички в ИТМ я поканиха да участва като гост на срещата в Рига и партньор в инициативата. В декларацията от Рига е изразена готовност, че ИТМ може да бъде платформа в помощ на възстановяването на Украйна. Освен изразената политическа подкрепа за членството на Молдова и Грузия, участниците в инициативата *de facto* приемат българската позиция, като подчертават, че са наясно с „...потенциала на ИТМ да допринесе за политиките на ЕС, насочени към Западните Балкани, като по този начин допълват усилията за доближаване на този регион до ЕС, включително чрез инвестиране в областта на взаимосвързаността, разширяването на енергетиката на ЕС, транспорта, цифровите и телекомуникационните коридори и ускоряване на зеления преход.“⁹ Освен това, в Рига се организира и първият ИТМ Форум на гражданското общество, както и Парламентарен форум.

В контекста на развитието на ИТМ като президентска платформа е важно да се отбележи, че този формат има своите слабости, тъй като изисква близко сътрудничество между президентските институции и правителствата, което не винаги е очевидно. Затова през 2019 г. се организират и срещи на министрите, които спомагат за координацията на инициативата.

Може би най-съществената крачка в реализацията на Инициативата „Три Морета“ е създаването през 2018 г. на Инвестиционния Фонд (ИФИТМ) като механизъм за финансиране на основни инфраструктурни проекти в региона. Сред участниците във фонда са финансови институции на девет от дванадесетте членки на Инициативата, както и външни инвеститори, като досега САЩ е с най-голямо външно участие – от 300 млн. долара. До момента Фондът

⁸ <https://3seas.eu/event/joint-declaration-of-the-sixth-summit-of-the-three-seas-initiative> т. 4

⁹ Joint Declaration Of The Seventh Three Seas Initiative Summit, Three Seas Initiative and Business Forum, Riga, Latvia 2022, p.3
https://media.voog.com/0000/0046/4166/files/declaration_pages.pdf

е направил четири инвестиции в Полша, Естония, Австрия и България.

От гореизложеното се забелязва, че двата термина Междуморие и ИТН далеч не са синоними. Междуморието може да бъде възприемано като геополитическа концепция на полската външна политика, свързана с периода между Първата и Втората световна война. Целта ѝ е защита пред нарастващия руски и след това, германски империализъм със съзнанието, че държавите между Русия и Германия не са в състояние сами да се противопоставят на тези сили. Междуморието не се превръща в ясна и структурирана външнополитическа концепция, а остава една от идеите за организацията на Централна и Източна Европа в периода между двете световни войни. След края на Втората световна война мисленето за регионално сътрудничество извън рамките на съветската доминация остава блян за опозиционните кръгове. След разпада на Съветския съюз нито една от регионалните форми на сътрудничество (Вишеградската група, Централноевропейската инициатива, ЦЕФТА и т.н.) не се свързва по какъвто и да било начин с Междуморието. Всички те са продиктувани от нуждата за организация на региона в средата на политически вакуум и нестабилност и преди всичко от желанието за сближаване със западните политически и икономически структури.

За разлика от Междуморието, Инициативата „Три Морета“ е конкретна и тясна формула на сътрудничество в областта на инфраструктурата, енергетиката, икономиката и дигиталния сектор. Нейната реализация е тясно свързана и възможна благодарение на членството на участниците в ИТМ в ЕС, което създава нужните предпоставки като липса на граници, общи принципи, правила и унификация на правни регулации за задълбочаването на сътрудничеството между тези държави. Крайната цел на ИТМ е да се постигне нивото на инфраструктурна и икономическа интеграция на държавите от т.нар. „стара Европа“, а реализацията на конкретни инфраструктурни и енергийни проекти създава нови възможности за икономическото развитие на региона.

Инициативата „Три морета“ и българското публично пространство

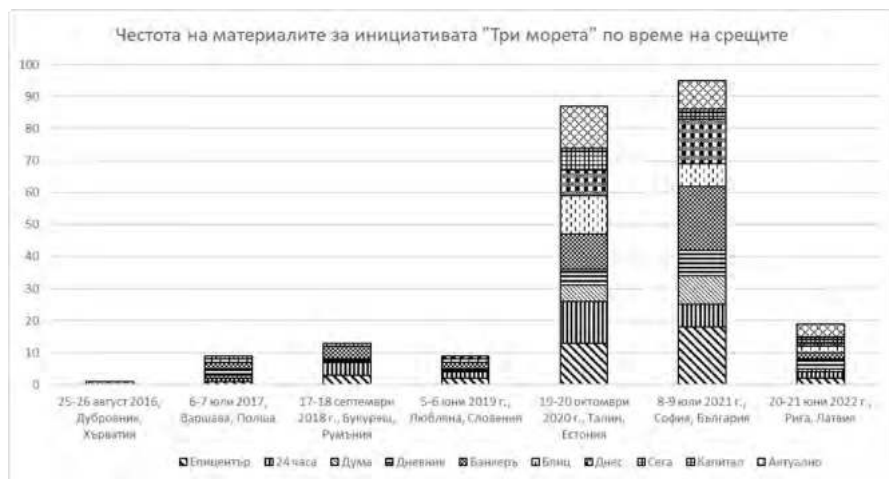
Как възприема и какво знае българската публика за ИТМ? Отговорът на този въпрос дава много теми за размисъл относно

българското общество и неговата (гео)политическа зрялост. Традиционно българската публика реагира свръх емоционално на въпроси от сферата на геополитиката и Инициативата „Три морета“ не прави изключение. Не е изключение и слабият интерес към същността на темата, както и доста елементарният подход при интерпретирането ѝ. Един опит за анализ на реакциите и нагласите на българската аудитория би бил полезен за по-доброто разбиране на подобни „явления“. Прегледът на част от най-четените интернет сайтове и информационни портали дава доста материал за размисъл. Подборът на онлайн достъпните източници, върху които се базира следващият анализ, е направен въз основа на официална информация за посещаемост на сайтовете през 2021 г. (последната известна на авторите подобна класация), като е отчетена и тематичната им насоченост.¹⁰

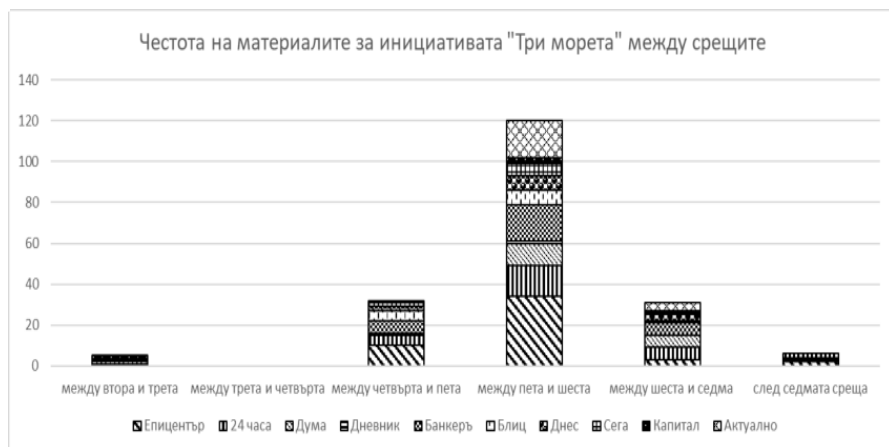
От прегледаните 9 сайта с по-плътно покритие на материали по темата, плюс още няколко със спорадични публикации, се очертава една доста интересна картина. Общият брой анализирани публикации в тези информационни източници за периода от януари 2016 до юни 2023 г. доближава 430 (по-точно 427) и показва няколко важни особености. На първо място материалите могат да бъдат разделени на: 1. посветени на конкретните срещи във връзка с инициативата „Три морета“ на най-високо ниво от 2016 до средата на 2023 г. (графика 1) и 2. такива, появили се във времето между съответните събития (графика 2).

По-големият брой материали са в първата група – 233 срещу 194 във втората група. Интензивността на материалите, както е видно от графиките, варира в зависимост от времето и близостта до определени срещи. Най-голямата концентрация на материали се наблюдава във времето на петата и шестата среща (съответно с домакин Талин, Естония и София, България), както и в месеците между тях – общо 320 публикации. Малко по-подробно за причините за тази концентрация ще стане дума в редовете по-долу. Впечатление прави и неравномерното разпределение между отделните информационни източници, както се вижда от графика 3.

¹⁰ Е-Вестник, *Най-четените медии в българския интернет 2021 г. – класация и справка кой кой е*, 11.02.2021: <https://e-vestnik.bg/33634/nay-chetenite-medii-v-balgarskia-internet-2021-g-klasatsia-i-spravka-koy-koy-e/> (последно посетен на 14.07.2023).

Графика 1

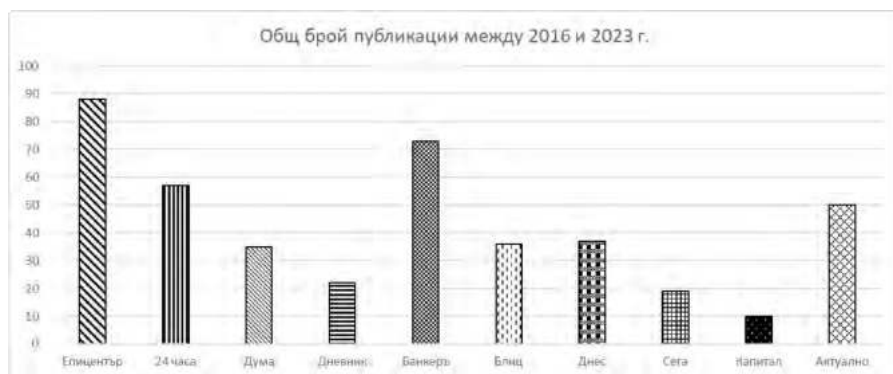
Графика 2

С най-голям брой публикации е информационният сайт „Епицентър“¹¹, с близо 90 публикации за периода, съсредоточени основно във втората половина на 2020 г. и първите шест месеца на 2021 г., т.е. преди и по време на срещата на участниците в инициативата в София. Малко изненадващо, втори по брой на материалите е далеч по-специализираният сайт „БанкерЪ“¹², с малко над 70 публикации отново с концентрация в същия времеви отрязък,

¹¹ <https://epicenter.bg/>, главен редактор: Валерия Велева, собственост на Институт за стратегии и анализи ЕООД, с управител отново Валерия Велева.

¹² <https://banker.bg/>, главен редактор Бистра Георгиева (до август 2022), собственост на BANKER BG EOOD.

както добре се вижда от таблици 1 и 2. Тази концентрация, характерна до голяма степен и за останалите източници, съвсем не означава непременно и високо качество на публикуваната информация и материали. В този случай количественото натрупване не е довело до качествени изменения.

Графика 3

Като цяло, въпреки на пръв поглед големия брой публикации, информираността на публиката е крайно съмнителна. По израз в една от публикациите – „За инициативата "Три морета" у нас се знае малко. Поне за широката общественост този геополитически проект е твърде неясен поради недостатъчното му популяризиране.“¹³ В голяма степен това се дължи на ниската степен на заинтересованост във времето на самата българска държава с изключение на периода 2020–2021 г. Както отбелязва един от добрите международни анализатори „[в] България Инициативата оставаше встрани от политическото внимание за дълъг период от време. На политическо ниво тя имаше подкрепа, но експертните мнения за българското участие в нея са противоречиви и в редица случаи дори скептични.“¹⁴ Най-яркото доказателство за това е липсата на какъвто и да е интерес към учредителната среща в Дубровник през

¹³ *Скандалът "Три морета": Едно е да манипулираш бай Пешо, друго - Питър или Пит*, 22.10.2020: https://www.actualno.com/actualno/skandalyt-tri-moreta-edno-e-da-manipulirash-baj-pesho-drugo-pityr-ili-pit-news_1511877.html (последно посетен 19.07.2023, 17:15).

¹⁴ Кючуков, Л. *Инициативата „Три Морета“: Между геополитическата конфронтация и прагматичния реализъм*: - https://bulgaria.fes.de/fileadmin/user_upload/documents/publications/2021/Iniciativa_Tri_moreta_WEB_BG.pdf (последно посетен, 05.07.2023, 12:39)

август 2016 г. и слабата заинтересованост към отразяването на втората среща от развитието на инициативата във Варшава през юли 2017 г.. От деветте материала, свързани с тази втора среща, в шест централната тема не е самата среща, а фигурата на американския президент Доналд Тръмп.¹⁵ Тази липса на интерес и информационно покритие на първите срещи и особено на учредителната за Инициативата среща влиза в противоречие и с една появила се наскоро теория, развивана от президента на България, между януари 2012 и януари 2017 г. – Росен Плевнелиев, за решаващата роля на българското президентство в оформянето на идеята за Инициативата „Три морета“.¹⁶

¹⁵ Цитирането на всеки един материал от всички 427 ще утежни текста до степен да го направи невъзможен за четене, поради което авторите си запазват правото да посочват материалите с всички необходими атрибути само в краен случай и при цитиране на конкретни части от тях. Пълният списък с анализирани материали е наличен и може да бъде предоставен от авторите при желание от страна на заинтересованите. В случая с конкретните материали, посветени на посещението на президента на САЩ Доналд Тръмп в Европа и участието му на срещата във Варшава на 6 и 7 юли 2017 г. става дума за публикации във в. *Дневник*, *С визитата си Тръмп може да окаже опасна подкрепа на Полша, смятат в Брюксел*, 30.06.2017:

https://www.dnevnik.bg/sviat/2017/06/30/2998144_s_vizitata_si_trump_moje_da_okaže_opasna_podkrepa_na/ (последно посетен на 15.07.2023, 14:35) и *Газ, НАТО и три морета: защо Тръмп отива първо в Полша*, 05.07.2017: https://www.dnevnik.bg/sviat/2017/07/05/3001737_gaz_nato_i_tri_moreta_zashto_t_rump_otiva_purvo_v_polsha/ (последно посетен на 15.07.2023, 14:37); *БанкерЪ, Тръмп започна обиколка в Европа*, 01.07.2017:

<https://banker.bg/2017/06/01/trump-zapochna-obikolka-v-evropa/> (последно посетен на 15.07.2023, 14:41); *Дума, Тръмп нападна Русия от Варшава*, 07.07.2017: <https://duma.bg/trump-napadna-rusiya-ot-varshava-n148824>, (последно посетен на 15.07.2023, 14:44); *24 часа, Тръмп иска Източна Европа да купува US газ вместо руски*, 05.07.2017:

<https://www.24chasa.bg/mezhdunarodni/article/6319845> (последно посетен на 15.07.2023, 14:47) и *Капитал, Тръмп ще предложи внос на втечнен газ за България и още 11 страни*, 04.07.2017:

https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/sviat/2017/07/04/3000787_trump_shte_predloji_vnos_na_vtechnen_gaz_za_bulgaria/ (последно посетен на 15.07.2023, 14:47).

¹⁶ *24 часа, Как се роди инициативата "Три морета"*, 05.09.2022: <https://www.24chasa.bg/mneniya/article/12455730> (последно посетен на 20.07.2023, 12:06). Тезата, изказана в тази публикация за решителната роля на президента Плевнелиев, изглежда доста съмнителна на фона на медийното отразяване по време на самото събитие и в контекста на тогавашните предизборни послания, в които ГЕРБ не биха пропуснали да подчертаят ключовата роля на България в такава важна международна проява през есента

срещи	източници										Общо
	Епицентър	24 часа	Дума	Дневник	Банкеръ	Блиц	Днес	Сега	Капитал	Актуално	
25-26 август 2016, Дубровник, Хърватия										1	1
6-7 юли 2017, Варшава, Полша	1	1	1	2	2	1			1		9
17-18 септември 2018 г., Букурещ, Румъния	3	4		1	4			1			13
5-6 юни 2019 г., Любляна, Словения	2	2		1	2	1	1				9
19-20 октомври 2020 г., Талин, Естония	13	13	5	5	11	12	8	6	1	13	87
8-9 юли 2021 г., София, България	18	7	9	8	20	7	14	2	1	9	95
20-21 юни 2022 г., Рига, Латвия	2	2	1	3	2	2	1	1	1	4	19
Общо	39	29	16	20	41	23	24	10	4	27	233

Таблица 1

Между срещите	източници										Общо
	Епицентър	24 часа	Дума	Дневник	Банкеръ	Блиц	Днес	Сега	Капитал	Актуално	
между втора и трета		1	1				1		2		5
между трета и четвърта											0
между четвърта и пета	10	5		1	6	5	2	2		1	32
между пета и шеста	34	15	11	1	18	7	7	6	3	18	120
между шеста и седма	3	6	6		6	1	3	1	1	4	31
след седмата среща	2	1	1		2						6
Общо	49	28	19	2	32	13	13	9	6	23	194

Таблица 2

Рязкото засилване на интереса към инициативата през 2020 и 2021 г. се дължи повече на вътрешнополитическата конюнктура в страната, отколкото на някакъв внезапен порив на осъзнатост. Информациите за срещите и най-вече за българското участие в тях на ниво президент, зачестяват особено във връзка с опитите (до голяма степен успешни) на президента Румен Радев да извлече дивиденди едновременно в ескалацията на конфликта на президентската институция с правителството от лятото на 2020 г. и в контекста на предстоящите към онзи момент президентски избори през ноември 2021 г. Особено показателен е случаят с участието на българския държавен глава в петата по ред среща в Талин, Естония на 19–20 октомври 2020 г. Срещата е предвидено да се проведе онлайн заради пандемията от COVID–19, обхванала целия свят по това време. Румен Радев пристига в Талин, за да получи лично знамето на инициативата и да поеме символично председателството за следващата година, с което е свързан и ангажимента на България да организира следващата среща на държавните глави на страните участнички в „Три морета“ през 2021 г. Контактът на президента с потенциално болен (началникът на BBC ген. Димитър Пет-

на 2016 г. или през следващите години в светлината на набиращата скорост и популярност инициатива. Подобни „признания“ не се появяват дори в пика на информационния поток по темата и в контекста на нелицеприятните престрелки между правителство и Президентство (вече начело с Румен Радев) в периода 2020–2021 г.

ров) от COVID-19 няколко дни преди визитата в естонската столица, неяснотите около известяването на Румен Радев за положителния тест на въпросния военен, неубедителните обяснения на президентската институция за внезапното прекъсване на официалното посещение, както и още няколко фактора (изявления на естонският президент г-жа Керсти Калюлайд и обявяването няколко дни по-късно на положителен тест за COVID-19 от страна на полския президент Анджей Дуда, също участник на място в срещата в Талин) предизвикват вълна от реакции от страна на правителството и на депутати от управляващата партия, което на практика отклонява вниманието от външнополитическите измерения на инициативата и пренася акцентите на полето на институционалното и личностното противопоставяне. Този сюжет е централна тема в 43 от 87 публикации или половината от медийното отразяване в наблюдаваните информационни източници е посветено на този скандал. От останалите материали 7 са за подготовката на срещата и самото приемане на домакинството на следващата среща от България, а 16 за противопоставянето между президент и правителство и разменените взаимни обвинения. На практика от внушителния на пръв поглед брой материали едва 1/4 засягат по същество идеите зад инициативата, като част от тези материали са преразказ на изявленията на българския президент в първия ден на посещението му в естонската столица. С какво впечатление остава българската публика от това сериозно отразяване на срещата в Талин? Най-добре като че ли това е описано в един от малкото наистина аналитични материали под заглавие *„Егото на Радев и Борисов не може да се побере и на три морета“*. Авторът е повече от категоричен: „В цялата дандания около COVID-19 поводът за визитата на президента в Талин – форумът за Триморието, напълно изчезна от полезрението на публиката. А не трябваше да се пропуска. „Три морета“ е сред най-актуалните международни политически инициативи [...] Нейните поддръжници твърдят, че целта ѝ е да засили интеграцията и икономическото развитие на региона между Балтийско, Адриатическо и Черно море. А противниците ѝ – че се прави пореден опит да се консолидира пространството по западните граници на Русия под егидата на Съединените щати. [...] А какво реално ще извлече България като подкрепа за инфраструктурни проекти, които са важни за страната и биха могли да се финансират от набираните в момента фондове за финансирането

на Триморието. [...] Нашите управници говорят, че правителствените ведомства вече са ангажирани с работа по конкретни проекти. А така ли е наистина? Кой може да каже? Досега не сме чули нищо, освен общи приказки от Борисов за „задълбочаване на интеграцията и по-голяма свързаност“. Е, по какъв точно начин ще стане това? И да стане, каква е конкретната полза за българските граждани и за националния интерес? На тези въпроси отговори няма.¹⁷

В месеците след срещата в Талин и произлезлите от нея скандали и напрежение между институциите, отразяването на инициативата се радва на голяма популярност. Концентрацията на материали отразява опита на българските институции да подготвят „терена“ за провеждането на срещата на лидерите на страните участнички в инициативата в София в началото на юли 2021 г. Точно 120 е броят на „подгръзващите“ публикации. Отново, обаче, темата е заложник на сблъсъка, личностен и институционален, между Президентство и Министерски съвет, който е отражение и на тежката политическа криза, в която затъва българската държава от лятото на 2020 година насетне. Протестите от лятото и есента на 2020 г., редовните парламентарни избори, проведени на 4 април 2021 г. с резултат, който не дава възможност за съставяне на ново правителство¹⁸, последвани от нови извънредни избори на 11 юли 2021 г. и предстоящите президентски избори през ноември 2021 г., са основните събития, които маркират периода и оказват влияние и върху отразяването на инициативата „Три морета“. Осъществяването на срещата в София се превръща в източник за черпене на дивиденди за основните политически играчи на терен, които не се свенят да експлоатират темата, за да демонстрират (псевдо)държавническо мислене и външнополитическа подкрепа. „Надцакването“ върви по всички линии. Ако президентът се среща с американския посланик, за да обсъдят енергийната диверсификация и инициативата „Три морета“¹⁹, веднага след това същото прави и

¹⁷ Сегга, *Егото на Радев и Борисов не може да се побере и на три морета*, 28.10.2020: <https://www.segabg.com/category-observer/egoto-na-radev-i-borisov-ne-mozhe-da-se-pobere-i-na-tri-moreta> (последно посетен на 20.07.2023, 17:57)

¹⁸ Сумарните данни и разпределението на мандатите могат да се видят на сайта на Централната избирателна комисия - <https://results.cik.bg/pi2021/rezultati/> (последно посетен на 23.07.2023, 08:12).

¹⁹ Блиц, *Радев и Херо Мустафа обсъдиха енергийната диверсификация и инициативата „Три морета“*, 14.12.2020: https://blitz.bg/ikonomika/radev-i-khero-mustafa-obsdikha-energiynata-diversifikatsiya-i-initsiativata-tri-moreta_news787364.html, (последно посетен на 22.07.2023, 12:32); Актуално,

министър-председателят²⁰. Или ако президентът обсъжда домакинството с бизнес средите²¹, то премиерът реагира с „другите говорят, ние работим“²².

Тази размяна на „любезности“ значително намалява след изборите през април и последвалата невъзможност на Бойко Борисов да продължи да изпълнява функциите на министър-председател. На „терена“ остава единствено президентската институция, която дирижира не само организацията на срещата, но и цялостното медийно покритие по темата „Три морета“. Още три факта правят впечатление при по-внимателно вглеждане. Едното е рязкото увеличаване на броя на публикациите в сайтовете „Епицентър“, „Актуално“, „24 часа“ и „Банкеръ“. Често пъти съдържанието на текстовете е твърде сходно, което е сигнал за координирана информационна кампания, най-вероятно с център президентската институция. Вторият факт е очевидното натоварване от страна на САЩ на бившия „втори човек“ в партия ГЕРБ, Цветан Цветанов, с ролята на лобист на инициативата „Три морета“ пред българската публика²³. Третият факт, който се набива на очи, е твърде активната

Румен Радев се среща с Херо Мустафа за "Три морета", 14.12.2023: https://www.actualno.com/politics/rumen-radev-se-sreshna-s-hero-mustafa-za-tri-moreta-news_1531475.html (последно посетен на 22.07.2023, 12:33); Днес, *Радев разговаря с Херо Мустафа за "Три морета"*, 14.12.2020 – <https://www.dnes.bg/obshtestvo/2020/12/14/radev-razgovaria-s-hero-mustafa-za-tri-moreta.473297> (последно посетен, 22.07.2023, 12:34).

²⁰ Епицентър, *Борисов и Херо Мустафа обсъдиха енергийната диверсификация и "Три морета"*, 16.12.2020: <https://epicenter.bg/article/Borisov-i-Hero-Mustafa-obsadiha-energiynata-diversifikatsiya-i--quot-Tri-moreta-quot--/235390/2/0>, (последно посетен на 22.07.2023, 12:36); Сега, *Борисов обсъди американските инвестиции с Херо Мустафа*, 16.12.2020: <https://www.segabg.com/category-bulgaria/borisov-obsudil-amerikanskite-investicii-hero-mustafa> (последно посетен на 22.07.2023, 12:48)

²¹ Банкеръ, *Президентът обсъди домакинството на „Три морета“ с Българската банка за развитие*, 20.01.2021: <https://banker.bg/2021/01/20/prezidentut-obsudi-domakinstvoto-na-tri-moreta-s-bulgarskata-banka-za-razvitiie/> (последно посетен на 22.07.2023, 12:58).

²² Днес, *Борисов: Другите говорят, ние работим по „Три морета“*, 20.01.2021: <https://www.dnes.bg/obshtestvo/2021/01/20/borisov-drugite-govoriat-nie-rabotim-po-tri-moreta.477156> (последно посетен на 22.07.2023, 12:56).

²³ Актуално, *„Републиканци за България“ с критики към българските политици за „Три морета“*, 20.10.2020: https://www.actualno.com/politics/republikanci-za-bylgarija-s-kritiki-kym-bylgarskite-politici-za-tri-moreta-news_1511844.html (последно посетен на 22.07.2023, 17:32); 24 часа, *Партията на Цветанов: И президентът, и кабинетът не оценяват „Три морета“*, 21.10.2023: <https://www.24chasa.bg/bulgaria/article/9141804>, (последно посетен на 22.

намеса в подкрепа на инициативата, която започва да има посолството на САЩ в София. На практика представителството на никоя друга държава в България не си позволява толкова активно присъствие в медиите (независимо дали става дума за позиция „про“ или „анти“)²⁴. Последният факт, въпреки че „налива вода в мелницата“ на позицията „анти“, вероятно се дължи и на комбинацията

07.2023, 17:35): Епицентър, *Партията на Цветанов с официална позиция за скандалите с Радев в Талин и инициативата "Три морета"*, 21.10.2020: <https://epicenter.bg/article/Partiyata-na-Tsvetanov-s-ofitsialna-pozitsiya-za-skandalite-s-Radev-v-Talin-i-initsiativata--quot-Tri-moreta-quot-/230006/2/0>

(последно посетен на 22.07.2023, 17:28); Епицентър, *Републиканците на Цветанов са доволни от американската подкрепа за инициативата „Три морета“*, 22.11.2020: <https://epicenter.bg/article/Republikantsite-na-Tsvetanov-sa-dovolni-ot-amerikanskata-podkrepa-za-initsiativata-Tri-moreta/233055/2/0>,

(последно посетен на 22.07.2023, 17:17); 24 часа, *Цветан Цветанов и Павел Вълнев: Към блестящите морета*, 06.03.2021:

<https://www.24chasa.bg/mneniya/article/9585229>, (последно посетен на 22.07.2023, 17:17); Епицентър, , 20.03.2021: *Цветанов и Вълнев: Инициативата "Три морета" е защита на демокрацията в Източна Европа*, 20.03.2021:

<https://epicenter.bg/article/Tsvetanov-i-Valnev--Initsiativata--quot-Tri-moreta-quot--e-zashtita-na-demokratiyata-v-Iztochna-Evropa/244059/2/48>, (последно посетен на 22.07.2023, 17:16); Дневник, *Павел Вълнев и Цветан Цветанов: Инициативата "Три морета" - защита на демокрацията в Източна Европа*, 20.03.2021:

https://www.dnevnik.bg/pr_sfera/2021/03/20/4187926_pavel_vulnev_i_cvetan_cvetanov_iniciativata_tri_moreta/ (последно посетен на 22.07.2023, 17:16); Епицентър, *Синът на Бжежински препоръчва статия на Цветанов за „Три морета“*, 22.03.2021: <https://epicenter.bg/article/Sinat-na-Bzhezshinski-preporachva-statiya-na-Tsvetanov-za--quot-Tri-moreta-quot-/244217/2/0> (последно посетен на 22.07.2023, 17:19).

²⁴ 24 часа, *САЩ: Подкрепяме българското домакинство на "Три морета" през 2021 г.*, 28.10.2020: <https://www.24chasa.bg/mezhdunarodni/article/9165517>,

(последно посетен на 22.07.2023, 17:48); 24 часа, *Посолството на САЩ: С нетърпение очакваме да работим с България по инициативата „Три морета“*, 19.11.2020: <https://www.24chasa.bg/mezhdunarodni/article/9240255>, (последно посетен на 22.07.2023, 17:48); Днес, *САЩ подкрепи домакинството на „Три морета“ в България*, 28.10.2020: <https://www.dnes.bg/politika/2020/10/28/sasht-podkrepi-domakinstvoto-na-tri-moreta-v-bylgariia.467646>, (последно посетен на 22.07.2023, 17:47); Актуално, *Американското посолство: С нетърпение очакваме да работим с България по инициативата „Три морета“*, 19.11.2020:

https://www.actualno.com/politics/amerikanskoto-posolstvo-s-netyrpenie-ochakvame-da-rabotim-s-bylgarija-po-iniciativata-tri-moreta-news_1522190.html, (последно посетен на 22.07.2023, 17:52); Епицентър, *Посолството на САЩ: С нетърпение очакваме да работим с България по инициативата „Три морета“*, 20.11.2020: <https://epicenter.bg/article/Posolstvoto-na-SASht--S-netarpenie->

от ясно осъзнат геополитически американски интерес от реализиране на инициативата и твърде хаотичната, несигурна и непредвидима българска вътрешнополитическа ситуация.

Положителен момент е, че в този доста изкривен модел на концентрация на внимание върху инициативата, с мотивация, дълбоко стаена в чисто местните и твърде ограничени като перспектива употреби на темата, се появяват и някои от малкото смислени и интересни анализи за значението и възможните позитиви за България от участието ѝ в „Три морета“. Материалите, като цяло, се опитват да поставят акцент върху икономическите ползи, които могат да бъдат извлечени. Критичните материали са съсредоточени предимно в електронната версия на вестник „Дума“²⁵, макар и спорадично да се появяват материали и в други информационни източници²⁶.

Срещата в София на 8–9 юли 2021 г. представлява кулминационен пик в медийното отразяване на тематичния кръг проблеми, свързан с инициативата „Три морета“. В рамките на четири дни

ochakvame-da-rabotim-s-Balgariya-po-initsiativata--quot-Tri-moreta-quot--/232865/2/0, (последно посетен на 22.07.2023, 17:46).

²⁵ Дума, *БАС в София се обяви против инициативата „Три морета“*, 03.11.2020: <https://duma.bg/bas-v-sofiya-se-obyavi-protiv-initsiativata-tri-moreta-n225775>, (последно посетен на 22.07.2023, 17:56); Дума, *Разграден двор*, 23.10.2020: <https://duma.bg/razgraden-dvor-n225420>, (последно посетен на 22.07.2023, 17:58); Дума, *Политическо оцеляване или... национално самоубийство?*, 03.11.2020: <https://duma.bg/politicheskoto-otselyavane-ili-natsionalno-samoubiystvo-n226228>, (последно посетен на 22.07.2023, 18:05); Дума, *България иска мир, не война в Черно море*, 01.03.2021: <https://duma.bg/balgariya-iska-mir-ne-voyna-v-chno-more-n233282> (последно посетен на 22.07.2023, 18:07); Дума, *Триморски „Кит“*, 18.05.2021 - <https://duma.bg/trimorski-kit-n237794>, (последно посетен на 22.07.2023, 18:16).

²⁶ Актуално, *Доц. Вацев: Радев и Борисов не си дават сметка, че вкарването ни в „Три морета“ е равностойно на война между България и Русия*, 28.10.2020: https://www.actualno.com/politics/doc-vacev-radev-i-borisov-ne-si-davat-smetka-che-vkarvaneto-ni-v-tri-moreta-e-ravnosilno-na-vojna-mejdu-byulgariya-i-rusija-news_1514193.html, (последно посетен на 22.07.2023, 18:26); Актуално, *Проф. Светлана Шаренкова: Радев и Борисов с „Три морета“ работят срещу интересите на България*, 29.10.2020: https://www.actualno.com/politics/prof-svetlana-sharenkova-radev-i-borisov-s-tri-moreta-rabotjat-sreshtu-interesite-na-byulgariya-news_1514678.html, (последно посетен на 22.07.2023, 18:32); Епицентър, *Велизар Енчев: Защо България не изтъргува „Три морета“ срещу европодкрепа в спора ѝ с Македония?*, 14.11.2020: <https://epicenter.bg/article/Velizar-Enchev--Zashto-Balgariya-ne-iztarguva--quot-Tri-moreta-quot--sreshtu-evropodkrepa-v-spora-y-s-Makedoniya-/232299/11/0>, (последно посетен на 22.07.2023, 18:22).

между 6 и 9 юли 2021 г. в наблюдаваните сайтове са публикувани 95 материала (таблица 1 и графика 1). Очаквано, основен акцент е съдържанието на самата среща и съпътстващите я прояви. На фокус са и няколко съвсем прагматични стъпки в рамките на самата инициатива – сключване на сделки, интерес на големи инвеститори²⁷. В общия поток от положителни отзиви за инициативата се включват дори иначе доста критични издания като Дума²⁸. Критичният и негативен прочит на инициативата, с акцент върху нейната антируска и антиевропейска насоченост, остава на заден план,

²⁷ Сега, *Американската Linden Energy* купува 50% от „Овергаз Инк.“, 08.07.2021: <https://www.segabg.com/hot/category-economy/amerikanskata-linden-energy-kupuva-50-overgaz-ink>, (последно посетен 22.07.2023, 19:33); Днес, *Google, Amazon и SpaceX с участие на форума „Три морета“*, 08.07.2021: <https://www.dnes.bg/eu/2021/07/08/google-amazon-i-spacex-s-uchastie-na-foruma-tri-moreta.496281>, (последно посетен на 22.07.2023, 19:39).

²⁸ Дума, *Любомир Кючуков: България дава заявка, че отново иска да има своя външна политика*, 08.07.2021: <https://duma.bg/lyubomir-kyuchukov-balgariya-dava-zayavka-che-otnovno-iska-da-ima-svoya-vanshna-politika-n240896>; Дума, *В София започва срещата на върха на „Три морета“*, 08.07.2021: <https://duma.bg/v-sofiya-zapochva-sreshtata-na-varha-na-%E2%80%99Etri-moreta%E2%80%99C-n240866>; Дума, *Радев: „Три морета“ ще донесе стратегически инвестиции в Централна и Източна Европа*, 08.07.2021: <https://duma.bg/radev-tri-moreta-shte-donese-strategicheski-investitsii-v-tsentralna-i-iztochna-evropa-n240891>; Дума, *Кирил Петков за „Три морета“: Заедно можем да развиваме екосистема от нови бизнеси*, 08.07.2021: <https://duma.bg/kiril-petkov-za-%E2%80%99Etri-moreta%E2%80%99C-zaedno-mozhem-da-razvivame-ekosistema-ot-novi-biznesi-n240893>; Дума, *Андрей Живков: Енергийният сектор ще има ключова роля в прехода към безвъглеродна икономика*, 08.07.2021: <https://duma.bg/andrey-zhivkov-energiyniyat-sektor-shte-ima-klyuchova-rolya-v-prehoda-kam-bezvaglerodna-ikonomika-n240895>; Дума, *Радев към Щайнмайер: Очакваме стратегически инвеститор от Германия*, 08.07.2021: <https://duma.bg/radev-kam-shtaynmayer-ochakvame-strategicheski-investitor-ot-germaniya-n240905>; Дума, *Проектите на „Три морета“ ще променят коренно ситуацията в региона*, 09.07.2021: <https://duma.bg/proektite-na-%E2%80%99Etri-moreta%E2%80%99C-shte-promenyat-korenno-situtsaiyata-v-regiona-n240949>; Дума, *Румен Радев на среща с „Гугъл“ и „Амазон“: България е готова да насърчи компаниите, които инвестират в развитието на човешкия капитал*, 09.07.2021: <https://duma.bg/rumen-radev-na-sreshta-s-%E2%80%99Egugal%E2%80%99C-i-%E2%80%99Eamazon%E2%80%99C-balgariya-e-gotova-da-nasarchi-kompaniite-koito-investirat-v-razvitiето-na-choveshkiya-kapital-n240941>; Дума, *Радев: Там, където медиите са свободни, корупция няма*, 09.07.2021: <https://duma.bg/radev-tam-kadeto-mediite-sa-svobodni-korupsiya-nyama-n240955> (последно посетени на 22.07.2023, 20:05-20:10).

макар някои медии да дават трибуна и на това мнение именно в дните на срещата на българска земя²⁹.

За това колко конюнктурно е отношението към инициативата „Три морета най-ясно говори фактът, че общата еуфория покрай срещата много бързо изчезва и в следващите месеци публикациите в медиите рязко намаляват.“. Най-добрият пример може би е информационният портал „Епицентър“, който има общо 63 публикации, засягащи темата, между октомври 2020 г. и юли 2021 г. и едва 5 в периода от средата на 2021 до средата на 2023 г. (таблица 1 и 2). По-постоянен е интересът в „БанкерЪ“, с акцент върху икономическите измерения и възможности, но дори и там рязко намаляват материалите в сравнение с предните месеци. Сравнително слабо е отразена и срещата в Рига на 20–21 юни 2022 г. с чисто информативни съобщения за участието на президента Радев и с няколко статии за сключена сделка от страна на икономическия фонд на инициативата за инвестиция в пристанище Бургас³⁰.

Цялостното впечатление от прегледа на материалите е за хаотично и незаинтересовано отношение, с изключение на периода между октомври 2020 г. и юли 2021 г., и за превес на употребата на темата за вътрешнополитически конюнктурни цели. Малкото опити за анализ са доминирани от предимно „анти“-реторика. Основно място заема антирусият вектор. Ако позициите по отношение на инициативата извън страната могат да се поделят на „проамерикански“, „антируски“, „проевропейски“ и „антиевропейски“, то в българската медийна среда трудно могат да бъдат намерени материали, които да се опитват да анализират идеята в проевропейска перспектива. Обикновено ръка за ръка вървят антируската

²⁹ Днес, *Историк: "Три морета" е антируска, антиевропейска и антигерманска инициатива*, 08.07.2022: <https://www.dnes.bg/politika/2021/07/08/istorik-tri-moreta-e-antiruska-antievropeiska-i-antigermanska-iniciativa.496376>, (последно посетен 23.07.2023, 7:32); Блиц, *Историк от БАН: "Три морета" е антируска, антиевропейска и антигерманска инициатива*, 09.07.2021 - https://blitz.bg/analizi-i-komentari/istorik-ot-ban-tri-moreta-e-antiruska-antievropeyska-i-antigermanska-initsiativa_news827815.html (последно посетен на 23.07.2023, 07:35).

³⁰ Сега, *Фондът „Три морета“ става съдружник на Домусчиеви*, 20.06.2022: <https://www.segabg.com/hot/category-economy/fondut-tri-moreta-stava-sudruzhnik-na-domuschievi> (последно посетен на 22.07.2023, 20:11); Капитал, *Фондът към „Три морета“ става партньор на Домусчиеви в пристанище Бургас*, 21.06.2022:

https://www.capital.bg/biznes/transport/2022/06/21/4360142_fond_kum_tri_moreta_stava_partnyor_na_domuschievi_v/, (последно посетен на 22.07.2023, 20:15).

и проамериканската интерпретации³¹, но най-често липсва добрата аргументация защо, с какво и как може да бъде полезна една такава инициатива за България.

Прави впечатление пасивността на онези среди, които *a priori* би следвало да са защитници на инициативата в нейните проевропейски измерения. Може да се стори странно, но за известен период от време (между средата на 2020 г. и средата на 2021 г.) най-сериозният поддръжник на идеята „Три морета“ е президента Румен Радев. Друг протагонист на инициативата е Цветан Цветанов, бившият „втори“ човек в ПП ГЕРБ и настоящ лидер на партия „Републиканци за България“. И двете фигури обаче далеч не са толкова безспорни, което прави и подкрепата им за „Три морета“ съмнителна в очите на българската публика. Но дори и тези „лобисти“ трудно стигат до същността на инициативата и не успяват да убедят аудиториите си в смисъла и полезността на инициативата. Българската публика живее с усещането, че „Три морета“ е просто възобновената идея на маршал Пилсудски за Междуморието, поизтупана от праха на времето и взета отново на въоръжение срещу Русия. А това е доста повърхностно схващане и на практика пречи за осъзнаване на пълния капацитет от възможности, които „Три морета“ предоставя.

В интерес на истината, митовите, легендите и злонамерените тълкувания на Инициативата „Три Морета“ не могат и не трябва да бъдат приписвани само на Русия, която вижда в тази инициатива възможност да я представя като смесица от американско вероломство и полска мегаломания. Не по-малко критичен е и погледът към тази инициатива на опозиционните кръгове в Полша, които се опитват да я представят като мегаломанска амбиция на консервативните радикали от Право и Справедливост, на власт от 2015 г. В желанието си да саботират нейната реализация, те се

³¹ Най-добър пример са няколко публикации на Дума, Велислава Дърева, *Кой обяви Русия за враг?*, 20.09.2017: <https://duma.bg/koy-obyavi-rusiya-za-vrag-n152815>, (последно посетен на 24.07.2023, 13:12) – „Триморието“ е идея на САЩ и цели да пресече руските енергийни потоци към Западна Европа; да насъска - военно и пропагандно, бившите соц. страни срещу Русия; да откъсне Балканите от Русия; да прекъсне всякакви връзки на Русия с Европа; да огради Русия с железен кордон и да я натика в изолатор; да създаде сплотен антируски блок под американски контрол“ или Дума, *„Триморие“ ражда федерацията „Полша-Украйна“*, 25.04.2023: <https://duma.bg/trimorie-razhda-federatsiyata-polsha-ukrayna-n273718>, (последно постен на 24.07.2023, 13:15).

опитват да поставят знак за равенство с Междуморието, което има за цел да изведе Полша от ЕС и да създаде собствена сфера на влияние.

Тази интерпретация е представяна и от Германия, в чийто интерес е да няма алтернативни инициативи в Централна и Източна Европа на тези, които гарантират нейната икономическа и политическа доминация.³² Най-яркият пример за това е лобирането срещу ИТМ в ЕС и първоначалното игнориране на срещите до 2018 г., когато за първи път представител на Германия участва на срещата в Букурещ. Германският скептицизъм не е случаен, имайки предвид съществуващата инфраструктура в Централна и Източна Европа, която е достатъчно развита по оста Изток-Запад, както и германската енергийна политика, която до февруари 2022 предполагаше снабдяването на ЦИЕ с руски газ през Северен поток 1 и 2 (Ukielski, 2018, 54).

Съществена част от критиката към ИТМ се концентрира и върху ролята на САЩ, които са представяни като „сив кардинал“, който прокаква своите интереси чрез верни съюзници. САЩ подкрепят ИТН, а участието на Доналд Тръмп в срещата на върха във Варшава, се смята за важен момент в развитието на инициативата, тъй като придава допълнителна тежест на полско-хърватските усилия в началната фаза. От днешна гледна точка САЩ са участник в създадения през 2018 г. по време на срещата в Букурещ Инвестиционен фонд на Инициативата "Три морета", а също така, в контекста на войната в Украйна, се превърнаха в алтернативен доставчик на газ за региона. Със сигурност изграждането на енергийната свързаност ще създаде възможност за още по-осезаемо американско присъствие в ЦИЕ. Трябва обаче да отбележим, че за повечето държави в региона енергийната диверсификация е приоритет далеч преди руската инвазия в Украйна, която послужи като катализатор за консолидацията на усилията в тази посока и в рамките на ЕС чрез интерконекторните връзки. Също така, строежът на плаващи и постоянни газови терминали в Полша, Литва, Хърватска, Гърция и други държави създаде нови възможности за алтернативни доставки, които дотогава бяха зависими в голямата си част от Русия. В този ред на мисли, реализацията на целите на ИТМ и

³² Не трябва да забравяме, че за всички държави от ИТМ Германия е първи и основен икономически партньор. Както споменава М. Дал стойността на търговския обмен на Германия с региона (без Австрия) е по-голяма с два пъти от този с Франция и Китай и шест пъти от този с Русия (Dahl, 2019, 71).

създаването на качествено нова инфраструктура в региона ще създаде предпоставки за промяната на външни зависимости, създавайки възможност за избор за държавите от ЦИЕ.

Всички тези интерпретации, валидни повече или по-малко и в българската информационна среда, обаче, не оправдават липсата на адекватна и последователна позиция за ползите от реализирането на основните приоритети на ИТМ за България. Няма съмнение, че реализацията на целите на инициативата ще повлияят на европейската икономика чрез създаването на алтернативни пътни, транспортни и енергийни коридори. Само като пример можем да си представим как ще се промени морският транспорт, ако от средиземноморските пристанища на Гърция могат да се транспортират безпрепятствено и бързо товари по земя към ЦИЕ и какви ще са последиците за най-големите европейски пристанища в Ротердам и Хамбург (Domaradzki, 2015, 61,64). Следователно една активна, позитивна и реалистична политика, наред с открит и честен публичен дебат около отделните проекти и ИТМ като цяло, през призмата на осъзнати български интереси е крайно необходим в контекста на бъдещото развитие на Централна и Източна Европа и Европейския съюз.

Библиография:

Bartosiak, J. (2014), Polska droga od słabości do siły, *Nowa Konfederacja*, достъпна на: <https://nowakonfederacja.pl/polska-droga-od-slabosci-do-sily/>

Chodakiewicz, M. J. (2013), *Intermarium, The Land between the Black and Baltic Seas*, Transaction Publishers, New Brunswick (U.S.A) and London (U.K.).

Cieplucha, P. (2014), Prometeizm i koncepcja Międzymorza w praktyce polityczno-prawnej oraz dyplomacji II RP, *Studia Prawno-ekonomiczne*, XCIII, 39–55.

Dahl, M. (2019), Evolution of Germany's Stance Regarding the Three Seas Initiative, *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*, 17 (2019), z. 3, s. 65–77, DOI: 10.36874/RIESW.2019.3.4

Domaradzki, S. (2015), Między Unią Europejską a Bałkanami – wyzwania dla Polski na kolejne ćwierć wieku – Domaradzki, S. & Haczkowska, M. (eds.), *Ku przyszłości. O Polsce za 25 lat, Laboratorium Idei – Prezydencki Program Ekspercki*, Warszawa.

Енгдал, У. Ф., (2018), Геополитическите измерения на Инициативата "Трите морета", 1, 2018, *Геополитика* [Engdal, U. F., (2018), Geopoliticheskiye izmereniya na Initsiativata "Trite moreta", 1, 2018, Geopolitika] (достъпна на <https://geopolitica.eu/2018/167-broy-1-2018/2773-geopoliticheskiye-izmereniya-na-initsiativata-trite-moreta>)

Gniazdowski, M. (2017), Trójmorze – nowy instrument w polskiej polityce zagranicznej, *Polski Przegląd Dyplomatyczny*, 4, 79–82.

Kisielewski, T. (2006), Idea unii polsko-czechosłowackiej i środkowoeuropejskiej a polityka polska, czechosłowacka i sowiecka w czasie II wojny światowej, *Przegląd Humanistyczny*, No. 3, 109–120.

Kowal, P. & Orzelska-Stączek, A. (2019), *Inicjatywa Trójmorza: geneza, cele i funkcjonowanie*, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa.

Kushnir, O. (2019), *The Intermarium as the Polish-Ukrainian Linchpin of Baltic-Black Sea Cooperation*, Cambridge Scholars Publishing.

Kushnir, O. (2021), The Intermarium As a Pivotal Geopolitical Buzzword, *East/West: Journal of Ukrainian Studies*, vol. VIII, 2, 7–27.

Кръстев, М. (2022), Перспективи за развитие на Инициативата „Три морета“ и възможностите за България, *Дипломация*, 27, 2022, с. 87–99. [Krastev, M. (2022), Perspektivi za razvitie na Initsiativata „Tri moreta“ i vazmozhnostite za Bulgaria, *Diplomatsia*, 27, 2022, s. 87–99].

Кънчевски, Т. (2021), Инициатива „Три морета“, *Сборник с доклади от национална конференция на докторантите в областта на правните науки*, 1, 2021, с. 284–293. [Kanchevski, T. (2021), Initsiativa „Tri moreta“, *Sbornik s dokladi ot natsionalna konferentsia na doktorantite v oblastta na pravnite nauki*, 1, 2021, s. 284–293].

Nagel, H. (2022), Revival of Intermarium: Forgotten Polish Idea to Help Ukraine Get Closer to Europe, *European Pravda*, достъпна на: <https://www.eurointegration.com.ua/eng/experts/2022/08/16/7145038/>

Pisuliński, J. (2021), Koncepcje federacyjne w II Rzeczypospolitej, *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej*, LVI (2), достъпна на: <https://rcin.org.pl/Content/233462/PDF/WA303_269889_A453-SzDR-56-2_Pisulinski.pdf>

Snyder, T. (2010), *Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin*, Basic Books.

Shevchenko, O. (2020), Idea Sojuszu Bałtycko-Czarnomorskiego oraz reakcje na utworzenie Trójmorza w ukraińskiej myśli politycznej 2015–2019, *Sprawy Międzynarodowe*, vol. 73, no. 2, pp. 181–201.

Тодоров, А. (2022), Геополитическите амбиции на Варшава и техните военни измерения, 2, 2022, *Геополитика*. [Todorov, A. (2022), Geopolitichesките ambitsii na Varshava i tehните voenni izmerenia, 2, 2022, *Geopolitika*]. (достъпна на <https://geopolitica.eu/2022/197-broy-2-2022/3551-geopolitichesките-ambitsii-na-varshava-i-tehnite-voenni-izmereniya>)

Wishart, A. (2018), How the Ukrainian far-right has become one of the biggest proponents of Intermarium, *New Eastern Europe*, достъпна на: <https://neweasterneurope.eu/2018/09/25/ukrainian-far-right-become-one-biggest-proponents-intermarium/>

Wojtaszak, A. (2022), The position of Eastern European countries towards the Three Seas Initiative (TSI), *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*, 20(2022), 2, 137–153, достъпна на https://ies.lublin.pl/wp-content/uploads/2022/11/riesw_2022-02-08.pdf, DOI: <https://doi.org/10.36874/RIESW.2022.2.8>.

Ukielski, P. (2018), Inicjatywa Trójmorza w polskiej polityce zagranicznej, *Studia Europejskie*, no. 2. 45–58.